

кафесу, що призвело до ослаблення основної ланки могутньої імперії – Османської династії. Усунення та вбивства султанів (Мустафа I, Осман II, Ібрагім I, Мегмед IV) і великий вплив яничарів та духівництва, а також палацових угруповань на чолі з валіде-султан призвело до знецінення абсолютної влади султана, який вже не трактувався як могутній полководець і правитель, а лиш як символ Османської династії.

Література:

1. Іналджик Г. Османська імперія: класична доба, 1300–1600 / пер. з англ. Олександр Галенко; Ін-т сходознавства ім. А. Кримського НАН України. Київ : Критика, 1998. 286 с.
2. Кримський А. Історія Туреччини: звідки почалася Османська держава, як вона зростала й розвивалася і як досягла апогею своєї слави й могутності. Київ; Львів : Олір, 1996. 287 с.
3. Alderson A. D. The Structure of the Ottoman Dynasty. Oxford : At The Clarendon Press, 1956. 187 p.
4. Quataert D. the Ottoman Empire, 1700–1922. Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 205 p.

УДК 94 (510).02:»7/10»

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-5>

Козловський С. О.

ORCID: 0000-0002-4590-2433

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри історії середніх віків та візантиністики

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

СЮАНЬ 選 («ВІДБІРНІ ІСПИТИ») У СИСТЕМІ АТЕСТАЦІЙ ЧИНОВНИЦЬКОГО АПАРАТУ СЕРЕДНЬОВІЧНОГО КИТАЮ ЕПОХИ ДИНАСТІЇ ТАН (618–907 РР.)

Ключові слова: Китай, династія Тан, чиновництво.

Успішне функціонування адміністративної системи і бюрократичного апарату Танської імперії забезпечувалося також ефективною системою перманентної атестації кадрів держаних службовців. Загальновідомо, що «соціальним ліфтом» для формування та постійного наповнення значного прошарку державних чиновників слугували *кецзюй*

(科舉, «кējǔ»), буквально – «*піднесення шляхом іспитів*»), структура палацових конкурсних іспитів на здобуття чиновницьких ступенів у Китаї в період з VII по поч. XX ст., що давали право на отримання керівних посад в цивільному та військовому апаратах [7]. Претенденти, котрі отримали найкращі результати (не більше 3-5% з числа кандидатів-абітурієнтів) удостоювалися відповідного ступеню і, найголовніше – отримували право складати іспит на вищій ступінь, а відтак і на зайняття певної посади і рангу відповідно.

З поступовим зовнішнім розширенням території імперії, постійно й зростала потреба розширення числа чиновників і бюрократичного апарату (близько 800 тисяч службовців, при загальній чисельності населення бл. 55–60-ти млн. осіб на початку епохи династії Тан), загалом для імператорського Китаю з часом провідною стала саме триступенева структура: кандидати, котрі склали іспит тричі, на всіх трьох ступенях, володарі третього вищого наукового ступеня *цзіньші* (進士) були якраз тими добре підготованими і тричі ретельно перевіреними конфуціанцями, з числа яких призначалися чиновники на найбільш відповідальні посади, найвищими з яких були посади рівня палат (міністерств), нижчою – посада повітового начальника (у підконтрольній династії Тан держав, налічувалося близько 1,5 тис. повітів) [2]. Зауважимо, що статус і посада державного чиновника (навіть найвищого рангу) практично не відбивалися на його нащадках – їм слід було починати все спочатку, проходячи ту ж систему відбору кандидатів, як і свого часу їх батькам. Втім, за підрахунками дослідників, як правило $\frac{3}{4}$ з числа державних посадовців були дітьми попередніх чиновників, і вирішальним фактором тут вочевидь ставав доступ до більш якісної освіти, яку могли забезпечити фінанси та статки сім'ї чиновника (батька чи діда) [1, с. 227].

Після успішного складання палацового іспиту та подальшого призначення на посаду на новопризначеного чиновника, чекала також процедура атестації від результатів якої, й залежало його майбутнє просування по кар'єрному ліфту в системі бюрократичної ієрархії. Мало було отримати посаду, треба було втриматися на ній і почати (або продовжити) сходження ступенями рангової ієрархії. Процедура посадових атестацій танських чиновників називалася «*відбірними іспитами*» («*сюань*», 選) [3, с. 154]. Процедурі відбірних іспитів *сюань* підлягали усі чиновники, які або тільки починали службу на новій посаді, або завершувався термін їх перебування на попередній посаді. Таким чином, забезпечувалася постійна атестація як нових, так вже існуючих кадрів, що у свою чергу постійно спонукало чиновників вдосконалювати свої вміння, навички та знання [3, с. 155]. Успішне проходження системи «відбірних іспитів» формувало уявлення про «професійну придатність» чиновника у «верхах» і ставало запорукою його подальшого переміщення на вищі посади, яким займалася спеціальна Чиновницька палата.

Зауважимо, що системі атестації (сюань) підлягали як цивільні, так і військові чиновники основного штату («гуань», 官). Власне, процедурою «відбірних іспитів» займалися три екзаменатори («сан цюань», 三銓), котрі представляли відповідно Чиновницьку палату («лі бу», 吏部) – для цивільних чиновників, та Військову палату («бін бу», 兵部) – для військових [8, р. 178]. Як правило, екзаменаторами відбиралися керівники («шаньшу», 尚書) відповідних відомств та два заступники, які атестували службовців у конкретній сфері адміністративної чи військової діяльності [3, с. 153].

Існували чітко вказані проміжні рамки, у які слід проводити «відбірні іспити» сюань – як правило, це відбувалося у першій зимовий місяць (відповідно, 10-й місяць традиційного місячного календаря, 露月). Власне, сама процедура сюань проходила протягом місяця в три етапи по 10 днів (три декади). У першій декаді, атестації сюань підлягали чиновники навколостолічних округів та повітів (в межах 500 лі (бл. 250 км) від столичного міста). У другій декаді проводилася атестація чиновників з округів та повітів, котрі лежали на відстані 500–1000 лі (бл. 250–500 км). У третій декаді – чиновники з найвіддаленіших (понад 1000 лі (500 км)) повітів та округів [3, с. 153].

Система сюань для чиновники нижніх рангів (нижче 5-го) розпочиналася з оцінювання у 4 етапи. На першому етапі увага відводилася зовнішньому вигляду претендентів – фізичний стан (шень, 身), статура і можливість виконувати покладені обов'язки (особливо це стосувалося військових чинів, хоч слід зауважити, що служба у війську епохи Тан вважалася менш престижною і успішною, аніж кар'єра цивільного чиновника) [8, р. 177]. На другому етапі іспитів оцінювалися ораторські здібності кандидата (янь, 言) – вміння чітко і грамотно висловлюватися. На третьому – оцінювалося письмо (шу, 書), тобто майстерність у каліграфії та тонкощі вживання ієрогліфів. Четвертий етап (найскладніший) – написання власних коментарів та суджень з вибраних уривків конфуціанських трактатів (пань, 判) [3, с. 153]. Слід підкреслити, що у випадку підроблення результатів іспиту екзаменатори притягувалися до суворой відповідальності – від побиття палицями до двохрічної каторги [4, с. 51].

Зауважимо, що цивільні та військові чиновники 6-го рангу або вище, звільнялися від відбіркових іспитів сюань, а їх атестація проводилася керівниками Чиновницької чи Військової палат згідно службових характеристик на основі процедури посадових перестатацій, яка називалася «перевіркою заслуг» («каогун», 考功) [1].

Таким чином, система відбірних іспитів – сюань, забезпечувала динамічний розвиток централізованого чиновницького апарату, здійснюючи «відсіювання випадкових кандидатів» на чиновницькі посади з одного боку, а з іншого – стимулювала вже існуючих посадовців до постійного самовдосконалення і відкривала шлях до отримання нових

рангів та посад. Іспити сюань були проміжною ланкою у складному ланцюжку палацових екзаменів та переатестацій посадового апарату, даючи можливість імператорському дому суворо контролювати претендентів на чиновницькі ранги та здійснювати ефективне управління службовими кадрами.

Література:

1. Козловський С. Система шкіл та державних екзаменів у середньовічному Китаї епохи династії Тан // Китаєзнавчі дослідження. Збірник наукових праць. 2015. № 1. С. 225–232.

2. Козловський С. Чиновницький апарат середньовічного Китаю епохи династії Тан (618–907 рр.): формування та кількісний склад // XXII сходознавчі читання ім. А. Кримського. Тези доповідей міжнародної наукової конференції. До 100-річчя Національної академії наук України. Київ : Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України. 2018. С. 27–29.

3. Рыбаков В. Танская бюрократия. Часть 1: Генезис и структура. Санкт-Петербург. : Петербургское Востоковедение, 2009. 512 с.

4. Уголовные установления Тан с разъяснениями (Тан луй шу и). Цзюани 1 8 / Введ., пер. С кит. И коммент. В. М. Рыбакова. Санкт Петербург : Петербургское Востоковедение, 2005. 384 с.

5. Хрестоматия по истории средних веков. В 3-х томах. Под ред. Акад. С. Д. Сказкина. Том I, Раннее средневековье. Москва : Соцэкгиз, 1961. 688 с.

6. Elman B. Civil Service Examinations (Keju). Berkshire Encyclopedia of China. Berkshire : Great Barrington, MA, 2009. P. 405–410.

7. Etienne Zi. Pratique Des Examens Militaires En Chine // Varietes Sinologiques. No. 9. Shanghai, 1896. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://archive.org/details/pratiquedesexam00zigoog>

8. Kozlovskiy S. The army and military officials of China in the Tang dynasty era (618–907) // Trends and directions of development of scientific approaches and prospects of integration of Internet technologies into society. Abstracts of VI International Scientific and Practical Conference. Stockholm, Sweden 2021. P. 176–180.

9. Pulleyblank E. G. The Consonantal System of the Old Chinese. Vol. IX. London : «Asia Major». 1962. 265 p.

10. Willfogel K. A., Feng Hsia-sheng. History of Chinese Society Liao (907–1125). Philadelphia – New York : American Philosophical Society, distributed by the Macmillan Company, 1949. 752 p.

11. 谢尔盖. 唐朝(618_907年) 中国文人家族的法律地位和性别关系. 青年汉学家研修计划论文集·2016, 上海:上海社会科学院. 531–537页.